

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **Романец Дар'ї Олександрівни**
“Музична драматургія дитячих опер
українських композиторів кінця ХХ – ХХІ століть”,
представлену до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 025 – Музичне мистецтво

Дитяча опера або опера для дітей впродовж ХХ століття утвердилась як окрема гілка музично-театрального мистецтва та стала однією з важливих областей сучасної музики. Як багатовимірне явище світової музичної культури, вона сьогодні потребує прискіпливого дослідження.

З цього погляду дисертація п. Дар'ї Романец, яка присвячена розкриттю музичної драматургії дитячих опер українських композиторів кінця ХХ–ХХІ століть, видається актуальною, оскільки ця проблема ще не була представлена у наукових працях.

Дисертація є частиною науково-дослідної теми «Актуальні проблеми музичного мистецтва: теорія, історія, практика» (державний реєстраційний № 0118U100097) Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Ставлячи перед собою амбітну мету – визначити особливості музичної драматургії в операх для дітей українських композиторів кінця ХХ–ХХІ століть п. Д. Романец вирішує ряд завдань.

Приступаючи до реалізації задуму, дослідниці довелось поринути у музикознавчі студії, щоб широко розкрити тему дослідження, базуючись на працях українських та зарубіжних науковців з теорії жанру, оперної драматургії, методики аналізу оперних творів, історії дитячої музики, різних аспектів дитячої опери, творчості композиторів та інше.

Застосовуючи комплексний підхід, п. Д. Романец залучає різні методи аналізу матеріалів, що допомагає вирішити поставлені у дослідженні завдання.

Хоч хронологічні та територіальні межі дисертації охоплюють творчість українських композиторів кінця ХХ–ХХІ ст., цілком очевидно, що для досягнення мети дослідження зміст подібної праці повинен вийти далеко за ці

окреслені межі. Тож, п. Д. Романец здійснює огляд оперної творчості для дітей українських і зарубіжних композиторів від кінця XIX століття до сучасності. Здійснені дослідницею рефлексії звернені на важливу історичну ретроспективу, яка вияскравлює еволюцію окресленого жанру.

Користуючись аргументами різного рівня та спрямованості, п. Д. Романец розкриває не тільки зовнішній вимір проблематики дитячої опери, але й охоплює дослідницьким поглядом щонайширші її горизонти, як у всезагальних її рамках, так і в рамках українського музичного простору.

Науково-інноваційну вартість дисертації можна розглядати в кількох аспектах.

По-перше, послідовність викладеного в дисертації матеріалу допомагає зрозуміти масштабність та глибину наукового дискурсу довкола проблематики дитячої опери. Авторкою «концептуалізовано особливості та виявлено принципи музичної драматургії жанру дитячої опери, які ґрунтуються на органічній взаємодії виражальних засобів музичного мистецтва із сюжетно-образною концепцією лібрето й виразно проявилися у поєднанні специфіки музичної мови фольклору із повчальним змістом народної казки; застосуванні композиторами обробок музичного фольклору для втілення образів головних героїв дитячої опери; створенні авторської музики на основі оригінального літературного сюжету для розкриття художньої ідеї дитячої опери» (с. 25–26 дис.)

По-друге, представлений музичний матеріал дослідження (опери для дітей Р. Смоляра, Ю. Шевченка, Ю. Щербакова з репертуару Київського муніципального академічного театру опери та балету для дітей та юнацтва). Їхній аналіз на основі партитур та клавірів, зокрема, авторських рукописних, використання відео- та аудіозаписів оперних вистав підтверджують актуальну художню цінність цих творів. Міцні джерелознавчі засади дисертації п. Д. Романец підтверджені 193-а позиціями у списку використаних джерел та літератури.

По-третє, продумана та структурована послідовність викладеного матеріалу, збагачує авторську концепцію, а проаналізований об'ємний музикознавчий дискурс дозволяє п. Д. Романец на основі компаративного

аналізу представити широкий діапазон особливостей музичної драматургії та базові принципи дитячих опер українських композиторів від виникнення жанрового різновиду (кінець XIX ст.) до початку XXI ст., і це, безперечно, є найважливішою та найбільш інноваційною частиною праці.

По-четверте, важливими з точки зору актуальності та відповідності сучасним потребам є аналіз сучасних дитячих опер українських композиторів. Такий підхід демонструє бажання авторки зрозуміти їх характерні ознаки та особливості музичної мови.

Структура дисертації вибудована логічно і послідовно. Наскрізний розвиток трьох її розділів вибудовує наукову думку таким чином, що розуміння кожного підрозділу впливає з попереднього.

У **вступі** обґрунтована актуальність теми дисертації, визначені мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано теоретико-методологічні засади та методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, а також особистий внесок здобувачки.

Акцентуючись у **першому розділі** на розкритті теоретико-методологічної бази дослідження, п. Д. Романец чітко вибудовує понятійний апарат дисертації, його зв'язок з іншими естетичними і мистецтвознавчими проблемами та суміжними поняттями, які розкривають сутність зазначених дефініцій «музична драматургія», «дитяча опера». Вона визначає жанрову систему перших дитячих опер (музичні казки для дітей, дитячі кантати, співочі шкільні читання в особах, маленькі опері або кантати), узагальнює відомості про дитячі опери зарубіжних і українських композиторів, що з'явилися у другій половині XX ст., окреслює проблематику дитячої опери, якою займаються сучасні дослідники, у контексті проблем теорії жанру визначає критерії музично-сценічних творів, феномен художнього образу, особливості музичної (оперної) драматургії, музичної форми і стилю, засоби музично-драматичної виразності оперних творів для дітей.

Ґрунтуючись на дослідженнях теорії оперної драматургії, п. Д. Романец розробляє методологія цілісного аналізу дитячої опери, яка включає сукупність усіх складових і приходиться до логічного висновку про те, що «дитяча опера (опера для дітей) є різновидом класичної опери з тематикою, призначеною для

дитячого віку; вона розрахована на професійне виконання або на виконаними силами аматорів, включаючи дітей. До характерних ознак дитячої опери відносимо: відповідний тематизм, що містить виховний потенціал; активність розвитку музично-сценічної дії; лаконічні та яскраві засоби музичної виразності для індивідуалізації музичних образів» (с. 70 дис.).

Таким чином створюється підґрунтя до розуміння **наступного розділу** дисертації, пов'язаного із історіографією дитячих опер, зокрема їх музично-драматургічними особливостями. У трьох підрозділах другого розділу дисертації п. Д. Романец досить ґрунтовно розкриває музичну драматургію дитячих опер в творчості композиторів кінця ХІХ – першої половини ХХ століть, музично-драматургічні трансформації у дитячих операх другої половини ХХ–ХХІ століть, а також музично-драматургічні складові у дитячих операх українських композиторів кінця ХІХ–ХХІ століть. Дисертантка виокремлює періодизацію становлення та розвитку жанру дитячої опери, його різновиди і національні особливості. Важливо, що вона не оминає згадки про дитячі опери композиторів української діаспори ХХ ст., підтримуючи нашу позицію про цілісність української музичної культури, робить акцент про те, що музичний театр в радянський період розглядався як один із засобів мистецького та ідеологічного виховання підростаючого покоління, а в часи нацистської Німеччини слугував важливим засобом агітпропаганди, наголошує, що жанр дитячої опери інтенсивно розвивається у другій половині ХХ ст., оскільки до нього звертаються композитори багатьох країн.

На думку п. Д. Романец, «від появи дитячої опери до сьогодення виокремлено творчі різновиди, які містять: фольклорний сюжет і фольклорну музичну основу; літературно-казковий сюжет і авторську музику з опорою на фольклорні джерела; літературно-казковий сюжет з оригінальною авторською музикою; оригінальний авторський сюжет з оригінальною авторською музикою» (с. 135–136 дис.)

Третій розділ дисертації, як кульмінаційний, видається важливим з огляду на бажання авторки детально проаналізувати драматургічні особливості опер для дітей сучасних українських композиторів. Для аналізу п. Д. Романец обрала

опери І. Щербакова «Пастка для Відьми», Р. Смоляра «Червона Шапочка», Ю. Шевченка «Король Дроздобород» і приходять до висновку: «Опера І. Щербакова «Пастка для Відьми» відтворює народну казку з опорою на фольклорні та авторські джерела музичного матеріалу. Опері Р. Смоляра «Червона Шапочка» і Ю. Шевченка «Король Дроздобород» містять літературно-казкові сюжети і авторську музику» (с. 137 дис.). Саме на прикладі вказаних опер авторкою підсумовано систему засобів виразності і прийомів втілення музично-сценічної дії, які складають музичну драматургію цих творів: «У всіх зазначених операх композитори використовують драматургічні принципи конфліктності та сценічної загостреності, у конкретних активних діях. Для них характерна динаміка розвитку сюжету» (с. 173 дис.). Масштаби опери досить обмежені, важливе місце в них займає балет, повторність, заснована на відчутті та засвоєнні подібності смислового і музичного матеріалу, «музична драматургія проаналізованих дитячих опер розкриває загально-драматичні закони з відповідними етапами розвитку: експозиція, зав'язка, розвиток, кульмінація, розв'язка. Визначено, що музична драматургія реалізується у характеристиці музичних образів за принципами схожості та контрасту, повторності музичному матеріалу. Для дитячих опер українських композиторів характерна контрастна музична драматургія при зіставленні образів, сцен, засобів музичної виразності» (с. 182 дис.).

Грунтовні висновки завершують розділи та дисертаційний виклад загалом.

Наукову новизну дослідження визначає сконцентрованість на проведенні комплексного дослідження музичної драматургії дитячих опер українських композиторів кінця ХХ–ХХІ століть. Дослідницею вперше: «на основі музикознавчого аналізу творів українських композиторів кінця ХХ – початку ХХІ століть концептуалізовано особливості та виявлено принципи музичної драматургії жанру дитячої опери <...>; введено до наукового, зокрема музикознавчого, обігу дитячі опери українських композиторів Романа Смоляра «Червона Шапочка», Ігоря Щербакова «Пастка для Відьми», Юрія Шевченка «Король Дроздобород» та обґрунтовано особливості їх музичної драматургії; на основі аналізу дитячої опери Р. Смоляра «Червона Шапочка» доведено сутність

синтезу традицій (літературно-казкове джерело, лейтмотивна система) та новацій (музична мова), що представлено у системі засобів виразності, прийомах втілення дії та художніх образах; здійснено аналіз партитури опери Ю. Шевченка «Король Дроздобород» та зазначено, що характерним для неї є домінування системи лейтмотивів, органічне поєднання традиційних оперних форм з джазовими, естрадними інтонаціями; на основі компаративного аналізу виокремлено музично-драматургічні особливості та базові принципи дитячих опер українських композиторів від виникнення жанрового різновиду (кінець XIX ст.) до XXI ст.» (с. 25–26 дис.)

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у можливості використання основних положень дисертації, її матеріалів, висновків та узагальнень в курсах «Історії музики» та «Історії української музики», в курсі «Оперного мистецтва: теорія, історія, практика», «Аналізу музичних творів». Матеріали дисертації можуть стати підґрунтям до вивчення історії та теорії музичного театру для дітей, музичної драматургії дитячої опери, а також у театральній-виконавській практиці студентів, учнів та професійних акторів.

Позитивно слід оцінити і ступінь **апробації** ідей дисертаційної роботи. Основні її положення висвітлено у 13 одноосібних публікаціях: 3 статті у наукових фахових виданнях України з музикознавства, 1 – у зарубіжному науковому періодичному виданні (Австрія), 9 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Широка музикознавча тематика дослідження провокує дискусійну частину, що постає у процесі читання тексту, а виникаючі запитання потребують уточнення та деталізації. Врешті зупиняємось на чотирьох пунктах, що пов'язані радше не з суто критичними заувагами, а швидше з власними міркуваннями та розважаннями.

1. Перше питання торкається вибору дитячих опер для компаративного аналізу. Яким чином авторка обирала саме ці постаті українських композиторів, і чому для аналізу обмежилась тільки трьома дитячими операми?

2. Друге питання стосується підрозділу 2.3. Ведучи мову про дитячі опери М. Лисенка, п. Д. Романец справедливо підкреслює, що він є засновником цього

жанру дитячої музики в Україні. Оскільки опера «Коза-Дереза» написана М. Лисенком у 1888-му році, швидше ніж опера німецького композитора Е. Гумпердінка «Гензель та Гретель» (Hänsel und Gretel, 1891–1892; друга ред. – 1893), то ми по-праву можемо вважати М. Лисенка засновником цього жанру у світовому вимірі і це варто підкреслити в дисертації. Хто ж буде утверджувати нашу першість, як не ми самі? Чому п. Д. Романец не наголошує на цьому пріоритеті українського композитора?

3. Аналізуючи музичну драматургію дитячої опери, п. Д. Романец недостатньо уваги надає особливостям власне «музичної мови», котра безпосередньо пов'язана з українською етносферою та її культурно-національною ідентичністю. В тексті дисертації словосполучення «музична мова» зустрічаються сім разів, однак не осмислюється в роботі, хоч дослідниця неодноразово підкреслює, що музична драматургія дитячої опери ґрунтується на наспівних мелодіях, які легко відтворюються й запам'ятовуються. На жаль, поза увагою дослідниці залишається фундаментальна праця доктора мистецтвознавства, професора О. Козаренка «Феномен української національної музичної мови» (Львів, 2000), яка могла збагатити джерелознавчу базу дослідження і поглибити його. Чи не вважає авторка, що ця обставина дещо звужує результати дослідження?

4. Оскільки в роботі заявлений метод компаративного аналізу, то чи не варто було хоча б в загальних рисах порівняти музичну драматургію дитячої опери сучасних українських і зарубіжних композиторів, виокремивши спільне і відмінне?

Висловлені зауваження та запитання мають швидше рекомендаційний характер та не ставлять під сумнів наукової вартості виконаної роботи.

Спираючись на вищезазначене, з урахуванням наукової новизни обстоюваних у роботі наукових положень, теоретичної та практичної значущості досягнутих у ній результатів, можна стверджувати, що дисертація «Музична драматургія дитячих опер українських композиторів кінця ХХ–ХХІ століть» має завершений, цілісний, авторський характер і відповідає вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії»,

затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 року № 167, а її авторка – Дар'я Олександрівна Романец заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво в галузі знань 02 – Культура і мистецтво.

Офіційний опонент:

доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри методики музичного
виховання та диригування
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
заслужений працівник культури України,
член Національної спілки композиторів України

Ганна Карась

